

Avsked och återseende

”De utgör alltid ett undantag. På sjön är de en anomali, för både fartyget och havet tillhör männens värld. På land upplevs de också som annorlunda, på grund av sin familjesituation och sin självständiga position” (Hagmark-Cooper 2008, 11). Så beskriver Hanna Hagmark-Cooper den maritima kvinnan i sin doktorsavhandling *Avsked och återseende. Sjömanshustruns liv under 1900-talet*⁹. Denna bok är en bearbetad version av det engelska originalet med titeln *A Socio-Historical Study of Continuity and Change in the Domestic Lives of Seafarers’ Wives in the Åland Islands, from 1930 into the New Millennium*. Hagmark-Cooper är doktor i maritimhistoria från University of Hull i Storbritannien. Idag verkar hon som chef vid Ålands sjöfartsmuseum.

Syftet med denna avhandling är att framhålla åländska maritima kvinnors erfarenheter, samt att vidga det maritimhistoriska perspektivet så att även kvinnan uppmärksammas. Hagmark-Cooper skriver att den maritima branschen är mansdominerad och att männen därför varit i fokus också i studier av maritima samhällen. Även den maritima historien behandlar främst män och fartyg. Olika sorters maritima kvinnor är dock inte ett helt utforskat område, tack vare bl.a. Lis Norling, Ingrid Kaijser och Lynn Abrams. Termen maritima kvinnor omfattar allt från kvinnliga sjömän, fiskare och hamnarbetare till mödrar, hustrur och döttrar till män som har havet som sin arbetsplats. Hagmark-Cooper har dock valt att begränsa sig till sjömanshustrun, eftersom denna har den mest framträdande maritima kvinnorollen på Åland.

Materialet som författaren använt sig av är insamlat 1999 och utgörs i huvudsak av intervjuer och frågelistsvar, sålunda baserar sig forskningen främst på levnadsberättelser. Informanterna är åländska sjömanskvinnor födda mellan 1912 och 1969. Vid valet av informanter var huvudkriterierna att kvinnan skulle vara eller varit gift respektive sambo med en sjöman och därtill ha barn med denna. Hagmark-Cooper påpekar att det då man analyserar levnadsberättelser rörande personliga upplevelser inte finns några empiriska data med hjälp av vilken man kan bestämma sanningshalten i det berättade, eftersom sanningen i en levnadsberättelse är subjektiv. Trots detta är berättelserna inte isolerade från sin kulturella och materiella verklighet, utan är en produkt av de rådande normerna och föreställningarna i ett samhälle. De resultat författaren kommer fram till i studien är i huvudsak beroende på i vilken ålder informanten är, när hennes man varit på sjön och hur samhället sett ut just då.

9 Hagmark-Cooper, Hanna 2008: *Avsked och återseende. Sjömanshustruns liv under 1900-talet*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland, 171 s.

I bokens första del, som går under rubriken *mötas och skiljas* utgår författaren från en frågeställning som rör förändring och kontinuitet och utgående från den undersöker hon teman som oro, stöd och kommunikation. Frågor som författaren söker svar på är bl.a. vad som har förändrats i livet som sjömanshustru och vilka saker som förblivit desamma. På basis av sageskvinnornas berättelser kan man konstatera att sjömanshustrun idag är betydligt nöjdare med sin tillvaro än hennes äldre medsyststrar varit. Detta främst på grund av sjömannens förbättrade arbetsförhållanden, kortare arbetspass och bättre kommunikationsmöjligheter. Jag har ofta hört om sjömannen som har ett liv ombord och ett annat hemma, men det som jag inte har tänkt på är att detsamma gäller för kvinnan. Hagmark-Cooper tar dock till min förtjusning upp saken i sin studie. Sjömanshustrun har ett liv med mannen hemma och ett annat då hon är utan honom. Dessa liv kan se mycket olika ut eftersom vardagsrutinerna varierar stort beroende på om sjömannen är hemma eller ute till havs, författaren talar om det maritima livets dualism. Hagmark-Cooper konstaterar i sin bok att sjömansfamiljens liv är av cykliskt slag. Hon urskiljer fyra olika faser i levnadscykeln, vilka hon jämför med växlingarna mellan de fyra årstiderna. Cykelns längd varierar beroende på längden på sjömannens törnar. Jämförelsen med de fyra årstiderna finner jag mycket påhittig och träffande. Tiden för sjömannens avfärd ses som hösten, nu tillbringar familjen den sista tiden tillsammans före det är dags för avsked. Därpå följer vintern, den tid då sjömannen är på jobb. Denna tid är oftast lång och tung, men något som sjömanshustrun har under kontroll. Den tredje fasen, våren, kännetecknas av längtan och förväntan, sjömannens hemkomst närmar sig. Slutligen kommer sommaren som symboliserar den tid då familjen är hel. Denna tid är fylld av glädje och spontanitet. Men fasen är även aningen kaotisk, eftersom sjömanshustruns vardagsrutiner rubbas. Hagmark-Cooper konstaterar att de olika faserna upplevs starkare av de kvinnor som har sina män på långfart än de vars män jobbar på färja, och därmed har kortare arbetspass.

Bokens andra del, *individen och myten*, behandlar ämnen som sjömanshustruns förmodade självständighet, hur det är att ha barn med en sjöman samt frågor gällande arbete och pengar. Författaren skriver om hur dessa förändrats med tiden p.g.a. den rådande samhälleliga diskursen att människorna skall vara självständiga, oberoende och jämställda varandra. Begreppet myt kan här vara lite missvisande. *Svenska Akademiens ordblista* definierar begreppet som så: ”berättelse el. sägen om gudar el. sagohjältar m.m.; uppdiktad historia; vanföreställning”. Eftersom författaren med termen syftar på den allmänna uppfattningen

om sjömanshustrur, kunde begreppet föreställning vara mera lämpligt.

Författaren utgick i sin studie från de förväntningar och fördomar som baserade sig på den allmänna diskursen om åländska sjömanshustrur, d.v.s. den starka och tåliga hustrun som klarar av att ensam sköta familj, jobb och hushållsarbete. Dessa föreställningar sammanföll till stor del med informanternas levnadsberättelser. Det fanns dock berättelser om desillusion, besvikelse och känslor av misslyckande som ifrågasatte den dominerande bilden av sjömanshustrun. Författaren konstaterar också att bilden av sjömanshustrun som stark och självständig är något som är djupt rotat i medvetandet och på samma gång är en symbol för den åländska identiteten.

Avsked och återseende är en välskriven, lättläst och informativ bok som jag fann mycket intressant. Boken ger en god bild av vad livet som sjömanshustru innebär, både hur det tidigare varit och hur det upplevs idag. Författaren tar upp de vanligaste fördomarna kring sjömansfamiljer och diskuterar dessa ur sjömanshustruns perspektiv. Läsaren blir varse de för- och nackdelar som finns med att

ha sin andra hälft ute till havs. Sjömanshustruns liv består av otaliga avsked och återseenden, ett liv som vissa vänjer sig vid medan andra aldrig gör det. Författaren återger levnadsberättelserna på ett sätt som kvarhåller läsarens uppmärksamhet. Dock skulle jag gärna ha sett en mera ingående analys av dessa. Ett exempel på en diskussion som författaren kunde ha gått in på är frågan om varför så få av informanterna tog upp ämnet otrohet, trots att detta tillhör en av de mera etablerade fördomarna om sjömanlivet. Nu lämnade jag med känslan att författaren enbart delat med sig en bråkdel av sin analys i denna omarbetade version, som jag förmodar har för avsikt att vara något mera populärvetenskaplig och främst rikta sig till den breda allmänheten. Hagmark-Coopers bok är trots detta ett gott bidrag till den sparsamma forskning kring maritima kvinnor och jag kan rekommendera boken till alla som är intresserade av det maritima livet.

Pia-Maria Niemitalo